

Vážené dámy, vážení pánové,

dlouhodobou udržitelností venkovského osídlení se nelze zabývat jen z hlediska stavu a vnitřního rozvojového potenciálu samotných venkovských obcí, krajiny, kterou jsou obklopeny a ve které hospodaří dnes už jen malá část jejich obyvatel. Je nutné brát v potaz kontext struktury osídlení a jejího fungování v okolí včetně středisek osídlení - měst - s jejich obyvateli a vzájemné toky energie, surovin, lidí i informací, potřebami vody, potravin, služeb a rekreačních možností, ale také s jejich pracovními příležitostmi, občanskou a technickou vybaveností, sloužící i okolním venkovským obcím a rovněž kvalitu dopravní infrastruktury a dostupnosti obou. Obě tyto formy osídlení jsou na sobě vzájemně závislé. Harmonický a dlouhodobě udržitelný je takový vývoj sídelní struktury, který poskytuje možnost volby, kde a jak chtějí obyvatelé žít a čím se chtějí živit, a to podle jejich priorit a svobodného rozhodnutí, který poskytuje maximum pro jejich spokojenost. Pevná a funkční sídelní struktura vyžaduje obojí - dá se to přirovnat k pevnosti betonu. Má-li být kvalitní a pevný, musí v něm být jak kamenivo větších frakcí, tak písek s malými zrny i nejjemnější cement a všechny tyto složky musí být dobře promíchané, jinak pevný není.

Pamětníci si jistě pamatují, jak byla v 50. letech minulého století propagována kolektivizace zemědělství: společné hospodaření v rostlinné výrobě na scelených lánech po odstranění mezí a za použití těžké mechanizace, s likvidací remízků a rozptýlené zeleně mezi poli a loukami, likvidace rybníků a mokřadů, odvodňovací meliorace na jedné straně a umělé závlahy jinde, v živočišné výrobě soustředování drůbeže a dobytka do čím dál větších soustředění a objektů velkofarem s mechanizací obsluhy, krmení, dojení i odklizení hnoje, s čím dál menším podílem lidské práce, přibližující se charakterem odcizené práci v průmyslu, s lhotejnějším vztahem ke zvířatům, k jejich prostorovým nárokům, k potřebě kontaktu se sluncem, denním světlem, resp. střídání světla a tmy, s nehumánní dopravou na čím dál větší vzdálenosti a nakonec i porážkou. Kdo se připojit nechtěl, toho donutili nebo šikanovali. Kde takových ochotných nebylo dost, majetky „znárodnili“ a vznikly státní statky.

Znásilněna nebyla jen půda, voda, živá příroda, ale i lidské duše a osudy mnohých selských rodin. Na generace se do mnohých vryl pocit okradení, křivdy, byly otráveny vztahy mezi lidmi, doplatila na to na dlouhá léta a někde celá desetiletí nejen produktivita zemědělského sektoru, ale také péče o krajinu. Snížily se její prostupnost, pestrost, ekologická stabilita, její estetické a rekreační hodnoty. Necitlivé zacházení postihlo i urbánní obraz obcí, jejich měřítko, stavební fondy venkova, do té doby formované staletými zkušenostmi hospodářů v souladu s klimatem a s potřebami hospodářů. Zanikly malé chlévy, stodoly, mlaty a dvory v bezprostřední blízkosti hospodářova obydlí uvnitř vesnic, měnily se na garáže a sklady, rozšířené bydlení, výminky, rekreační prostory, sauny a hobby - dílny. Zejména v pohraničí zchátrala mnohá stavení, kostely a fary, kaple, Boží muka a studánky, stavěly se nové bytovky a hospodářské budovy tvarem a funkcí nesourodé s původní zástavbou, rušící ráz obce, nové prodejny a provozovny služeb s plochými střechami, kulturní domy, mimo zástavbu pak zmíněné velkokapacitní kravíny, prasečáky, drůbežárny, obrovské silážní jámy a hnojiště, mechanizační dílny. Mizela zeleň v obci i v krajině, měnila se veduta obce, dříve harmonicky zapojená do okolní krajiny, z malých surovinových a energetických okruhů se přecházelo na čím dál větší, náročnější na energii a čím dál méně pod kontrolou hospodáře či dokonce veřejnosti. Dnes nevíme, odkud jsou naše potraviny - dohlédneme jen do obchodu.

Chceme-li dnes mluvit o dlouhodobě udržitelném vývoji venkova, musíme nutně začít od nápravy nahromaděných chyb, pokud to vůbec lze a navázat na to dobré a životaschopné. Jen stěží lze vrátit venkovským obcím charakter z dob zemědělské soukromé malovýroby, kterou se tehdy živila většina obyvatel. Dnes pracuje v zemědělství méně než 4 % pracujících.

Přesto lze přispět k dlouhodobé udržitelnosti venkova i tím, že se obnoví tradice místních trhů se zemědělskými produkty, farmářské trhy v blízkých městech, prodeje „ze dvora“, redukující nároky na zbytečnou dopravu potravin za zákazníkem na delší vzdálenosti. Podporuje se

domácí produkce proti dovozu, omezuje zbytná doprava a její škodlivé účinky na lidské zdraví hlukem, emisemi škodlivin, snížením bezpečnosti veřejného prostoru.

Venkov plní dál svou úlohu v bydlení, již menšími počty lidí v zemědělství a lesnictví, ve vodním hospodářství, v některých řemeslech a specifických službách, pro rekreaci a cestovní ruch a mnoho jiných funkcí, dříve vzácných, např. i podle množství přírodních i lidmi vytvořených hodnot kulturních, technických, přírodních či jiných atraktivit sídel i okolní krajiny, u vodních toků a nádrží nebo v horách ap. Rozvoj mnohých venkovských obcí je stále ještě blokován nedokončením restitucí a blokadí majetku církví. Pokud nemají být vesnice jen noclehárnami lidí dojíždějících za prací, do škol a za vybaveností do měst, musejí si hledat další možná uplatnění, přinášející pracovní příležitosti, s využitím přirozených výhod života na venkově a v kontaktu s přírodou. Co by jimi mohlo být? Kromě zmíněného zemědělství a lesnictví např. některé sociální služby pro děti a staré lidi v pěstounské a pečovatelské péči v rodinách a malých penzionech, dětské ozdravnice, krátkodobé příležitosti ozdravných pobytů a rehabilitace pro nemocné, kteří již nepotřebují intenzivní lékařskou, ale pouze ošetrovatelskou péči, ve službách pro rekreaci a cestovní ruch jako jsou průvodcovství, myslivost, rybářství, v posilování mimoprodukčních funkcí vody, lesů, luk a pastvin, v ochraně přírody a krajiny nebo v takových řemeslech, obchodech a službách, které se i v menších obcích užívají.

Jsem přesvědčen, že k dlouhodobé udržitelnosti venkovských obcí patří téměř jako jedna z hlavních podmínek udržení si základní školy, byť třeba jen malotřídní. Škola s knihovnou a s tělocvičnou je nebo by se vedle farnosti a spolkového života měla zase stát jedním z přirozených společenských zařízení a ohnisk společenského života v obci. Dojíždění malých dětí do jiné obce do škol oslabuje jejich lokální patriotismus, vystavuje je hodinám bez řádné kontroly po různých zastávkách a nádražích s četnými nebezpečími a bez cílené veřejné kontroly jejich chování. To není dobrý vklad do jejich mozků, duší a srdcí. Je logičtější, pokud dojíždí do vesnice jeden učitel, než aby z ní vyjíždělo 10 - 15 nebo i více žáků jinam. Dal bych tomu učiteli raději i služební auto, pokud není přímo ze vsi a vyšlo by to levněji.

Vedle ekonomických a sociálních problémů, spojených se změnami na venkově má venkov samozřejmě i své problémy environmentální. Jsou dnes spojeny s potřebou obnovy územního systému ekologické stability krajiny - obnovou alespoň některých mezí, remízků a cest v polní držbě, k umožnění návratu křepelek, sluk, koroptví, zajíců, drobného zpěvného ptactva, regenerace vodních toků a ploch, obnovení půdní úrodnosti alespoň částečným návratem k hnojení statkovými hnojivy místo umělých, snížením užívání a koncentrace prostředků pro hubení škůdců, plevelů a současně otravujících povrchové i podzemní vody, skupinové vodní zdroje a soukromé studny, používáním zásad správné praxe při obdělávání polí k omezení vodní a větrné eroze, prašnosti v obcích, ničivých splachů ornice a podorničních vrstev do příkopů u cest i do zastavěných území obcí.

Přibývá obcí, kde nečekali a nečekají na impulz či finanční prostředky odkudsi „shůry“ a činí vše pro zlepšení podmínek života ve všech třech pilířích udržitelnosti z vlastního popudu, vlastní potřeby. Program obnovy vesnice, který jsme kdysi společným úsilím MŽP, MZe, MK a MMR předložili ke schválení a finanční podpoře ze státního rozpočtu vládě ČR, byl na iniciativě zdola založen, inspirován zkušenostmi z Rakouska a SRN. Tehdejší hejtman Dolního Rakouska Erwin Pröll a profesor Mnichovské univerzity Holger Magel nás přesvědčovali, že ke každé marce, ke každému šilingu, kterými přispěje do tohoto programu stát, přidají jiní prací i penězi dalších 7 marek či šilingů, takže bohatnou lidé, obce i stát a výsledný přírůstek hodnoty je osminásobný. Jsem rád, že se to u nás tak ujalo a žije to již svým vlastním životem za rostoucího zájmu dalších obcí.

Na závěr připomínám, že k dlouhodobé udržitelnosti je potřeba zlepšovat podmínky života nejen ve všech pilířích dlouhodobé udržitelnosti, ale i rovnováhu mezi nimi navzájem.

Nepřispívá k dlouhodobé udržitelnosti vývoje obcí ten, kdo prosazuje jen některý z nich na úkor těch druhých dvou. Trojnožka musí mít všechny tři nohy stejně dlouhé a stejně silné, má-li obstát pevně i pod zátěží. U dlouhodobé udržitelnosti vývoje je to podobné. Děkuji Vám za pozornost.

V Hradci Králové dne 8. února 2012

Ing. arch. Martin Říha